

ASATILLO SUNNATILLAYEV,

*Madaniyatshunoslik va nomoddiy madaniy meros ilmiy-tadqiqot instituti
katta ilmiy xodimi, mustaqil tadqiqotchi (PhD),
Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti dotsenti¹*

TO'YGACHA BO'LGAN URF-ODAT VA MAROSIMLARNING HUDUDIIY XUSUSIYATLARI

(Toshkent viloyati misolida)

Annotatsiya: Nikoh to'yi ajdodlarimizning rasm-rusumlari, dunyoqarashi, ishonch-e'tiqodlari, turmush tarzi va hayot falsafasini o'zida mujassam etgan oilaviy marosimlar majmuasi sifatida tahlil qilinadi. Mazkur maqolada o'zbek xalqining boy madaniy merosi tarkibiy qismi bo'lgan nikoh to'yigacha bo'lgan marosimlar, marosimlar bilan bog'liq aytimlar hamda ularning ijtimoiy, ma'naviy va estetik mohiyati tizimli ravishda tahlil etilgan hamda ularning mazmun-mohiyati, funksional vazifasi va hududiy o'ziga xos jihatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: nikoh to'yi, urf-odat, folklor, sovg'ilik, marosim folklori, an'anaviy madaniyat, nomoddiy madaniy meros, xalq og'zaki ijodi, marosim qo'shiqlari, badiiy xususiyat, oilaviy marosim, ma'naviyat.

Abstract: Marriage is analyzed as a complex of complex rituals that embody the customs, worldview, beliefs, lifestyle, and life philosophy of our ancestors. This article systematically analyzes the pre-wedding rituals associated with ceremonies, which are an integral part of the rich cultural heritage of the Uzbek people, as well as their social, spiritual, and aesthetic essence, revealing their content, functional tasks, and territorial features.

Keywords: wedding, customs, folklore, matchmaking, ritual folklore, traditional culture, intangible cultural heritage, folk oral art, ritual songs, artistic feature, family ritual, spirituality.

Аннотация: Брак анализируется как комплекс сложных обрядов, воплощающих в себе обычаи, мировоззрение, верования, образ жизни и жизненную философию наших предков. В данной статье систематически анализируются предсвадебные обряды, связанные с обрядами, являющиеся составной частью богатого культурного наследия узбекского народа, а также их социальная, духовная и эстетическая сущность, раскрываются их содержание, функциональные задачи и территориальные особенности.

Ключевые слова: свадьба, обычаи, фольклор, сватовство, обрядовой фольклор, традиционная культура, нематериальное культурное наследие, народное устное творчество, обрядовые песни, художественная особенность, семейный обряд, духовность.

Nikoh to'yi nafaqat ikki insonning oila qurishi, balki ikki sulolaning, ikki oila va qarindoshlarning urug'larning o'zaro yaqinlashuvi, mehr-oqibat rishtalarining mustahkamlanishidir. Bu marosimda ajdodlardan meros bo'lib kelayotgan urf-odatlar, ramziy amallar, ezgu tilaklar va baraka-duolar mujassam bo'lib, ular yosh oilaning kelajak hayotiga yaxshilik, totuvlik va farovonlik tilash maqsadini o'zida aks ettiradi.

¹ assunnatillayev92@bk.ru

<https://orcid.org/0009-0008-2437-8573>

Ajdodlarimizning rasm-rusumlari, dunyoqarashi, ishonch-e'tiqodlari, turmush-tarzi va hayot haqidagi falsafiy qarashlari, asrlar bo'yi jamlangan hayotiy tajribalari va turmush ko'nikmalarini o'zida mujassamlashtirgan eng jozibali marosimlarimizdan biri ikki yoshni birlashtiruvchi – *nikoh to'yidir*. Bundan maqsad nikohni jamoatchilikka ma'lum qilish va ota-ona, qarindosh-urug'larning jamoa bilan baham ko'rishidir. Nikoh to'yi tizimida bir qancha marosimlar mavjud: uy ko'rar (qiz ko'rar), sovchilik, sep taxlar, to'qqiz berish (to'qqiz tavoq), qiz oshi (qizlar majlisi), kelin tushirish, baqon tutish, yuz ochdi, kelin salom, chorlar kabi marosimlar va ular bilan bog'liq rasm-rusumlar. Ular hozirgacha saqlanib, amal qilinib kelinadi [Sayfullayev, 2017:168].

Nikoh umuminsoniy qadriyatlarni o'zida mujassamlashtirgan urf-odat bo'lib, ibtidoiy jamiyatning so'nggi davrida yuzaga kelgan va keyinchalik yozma tarzda qonunlashtirilgan marosim shaklini olgan. "Nikoh" arabcha so'z bo'lib, "er-xotinlikni shariat yo'li bilan qonuniy rasmiylashtirish", degan ma'noni bildiradi [*O'zbek tilining izohli lug'ati*, 1981:502].

Nikoh to'yi marosimiga oid ilk qaydlar XI asrning ulug' tilshunos olimi Mahmud Qoshg'ariyning "Devonu lug'otit turk" asarida keltirilganligini hisobga olsak, o'zbek to'y marosimi folklorining to'planishi va o'rganilishi tarixi qariyb ming yillik davrni o'z ichiga qamrab olishiga amin bo'lamiz.

O'zbek folklorshunosligida nikoh to'yi marosimi bilan bog'liq xalq og'zaki badiiy ijodi asarlari M.Alaviya, B.Sarimsoqov, O.Safarov, M.Jo'rayev, S.Davlatov, N.Quronboeva, O.Ismonova, L.Xudoyqulova [Alaviya, 1981, Sarimsoqov, 1988: 190-193, Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O, 1990:131-134, Safarov, 1989:35-36, Jo'rayev, 2002, Davlatov, 1996, Quronboyeva, 1998, 2000, Ismonova, 1999, Xudoyqulova, 2011:84-133] kabi olimlar tomonidan o'rganilgan bo'lsa, to'y marosimining etnografik jihatlarini G.P.Snesarev, N.P.Lobachyeva, K.Shoniyozov, A.Ashirov, T.Qilichev, G.Tosheva va boshqalar tomonidan tadqiq etilgan [*Снегарева*, 1969, *Лобачева*, 1988:14-117, *Shaniyazov*, 1964, *Tosheva*, 2002, *Ashirov*, 2007].

Ma'lumki, Toshkent viloyati nikoh to'yi marosim folklori yaxlit holda to'planmagan bo'lsa-da, nikoh to'yi marosimi va uning tarkibidagi turli-tuman udumlar san'atshunos R.Abdullayev, etnograf N.Tursunov, folklorshunoslar M.Jo'rayev, L.Xudoyqulovalar tomonidan tadqiq etilgan [*Абдуллаев*, 2005, *Турсунов*, 2007:22-24, *Xudoyqulova*, 2011:84-133].

Nikoh to'yi bilan bog'liq marosimlarda ko'plab qadimiy e'tiqodlar – fetishizm, totemizm, tabiat e'tiqodi, olov va o'choq ibodati, ajdodlar ruhiga sig'inish, shomonlik va boshqa bir qator demonologik ko'rinishlar izlarini uchratish mumkin, – deydi A.Ashirov. Darhaqiqat, o'zbeklarning hozirgacha amal qilib kelinayotgan an'anaviy nikoh marosimi serfarzand, mustahkam, farovon oilani ko'rishga qaratilgan afsungarlik ko'rinishidagi urf-odat va udumlar majmuasidan tashkil topgan [Ashirov, 2007:84-133].

Toshkent viloyatida nikoh to'yi marosimi uch bosqichni o'z ichiga oladi. Birinchi bosqich – to'ygacha bo'lgan urf-odat va marosimlar.

Ikkinchi bosqich – "kelin tushdi" yoki "to'y kuni o'tkaziladigan udum va urf-odatlar" deb nomlanib,

Uchinchi bosqich – to'ydan keyingi udumlardan iborat.

Umumio'zbek to'y marosimi tizimida bo'lganidek Toshkent viloyatida ham nikoh to'yining birinchi bosqichida "qiz tanlash" va "sovchilik" udumlari muhim o'rin tutadi.

Nikoh to'yi bilan aloqador udumlar tizimida sovchilik odati muhim o'rin tutadi. *Sovchi* so'zining etimologiyasiga asos bo'lgan leksema Mahmud Qoshg'ariyning "Devonu lug'otit turk" asarida "sov"// "sav" shaklida berilgan bo'lib, uning ma'nosi: 1) sav – otalar so'zi; 2) sav – qissa, qadimgi voqeadan xabar berish; 3) sav – hikoya; 4) sav – risola, xat; 5) sav – xabar, yangiliklarni yetkazuvchi tarzida izohlangan. Shuningdek Mahmud Qoshg'ariy "savchi" (sovchi)

so‘zi “kelin va kuyov orasida xat-xabarlar eltuvchi kishi” ma’nosida qo‘llanilishini ham alohida qayd etadi [Koshg‘ariy, 1963:169].

Sovchilik qilish jarayoni bilan bog‘liq udumlar Toshkent viloyatida “qulchilik”, “eshik supurdi”, “ro‘mol tashladi” deb yuritiladi [Folklor-etnografik ekspeditsiyalaridagi dala yozuvlari, 2024]. Bu udum asosan ikki xil usulda amalga oshirilgan: a) kuyov bo‘layotgan yigit yashaydigan mahallaning hurmatli oqsoqollari yoki qarindoshlaridan bittasi yoki bir nechta qizning uyiga sovchilikka boradi: b) kuyovning onasi yoki uning yaqin qarindosh ayollari dasturxon yasab, sovchilikka boradilar. Ular bir necha marta borishadi va oxirgi borishlarida, odatda, to‘qqizta patir va qatlama solingan dasturxon olib boradilar. Agar qiz tomon rozi bo‘lsa, dasturxonni ochib, qatlama-patirlarni oladi; rozi bo‘lmasa, dasturxonga tegmasdan qaytaradi. Qiz tomon moyillik bildirsa, erkak sovchilar yuboriladi. Ayrim joylarda (masalan, Chiroqchida) qiz taraf rozilik bildirganligini anglatish uchun sovchilarni yaxshi taom bilan siylaydi. Bu odat *og‘iz moylandi* deyiladi [Jo‘rayev, 2008:97].

Toshkent viloyatining barcha tumanlarida o‘g‘il farzand balog‘atga yetgach unga onasi, ammasi yoki xolalari tomonidan munosib qiz axtarilgan hamda qaysi qiz ma‘qul kelsa, unikiga sovchi bo‘lib borganlar. Toshkent viloyatining Angren shahrida sovchilikka borganda avvalo yoshi katta insonlar bilan borishga alohida e‘tibor berilgan. Masalan oilaning kattasi bo‘lmish buvijon yoki ammajonlar bilan birga borilagan. Birinchi sovchi bo‘lib borilganda yigit tomon dasturxon qilib borishgan. Qiz tomonga yigit tomonining maqsadini bilgach odob yuzasidan birinchi kundan roziliglarini bermaganlar. Qiz tomon “surishtirib ko‘ramiz” deb javob qaytargan. Birinchi sovchi bo‘lib borgan kishilarning dasturxoni ochilmagan. Agar dasturxon ochiladigan bo‘lsa rozilik belgisi deb qabul qilingan.

*Ostonangiz nurga to‘lsin,
Qadamimiz baraka bo‘lsin.*

Ikki yoshning yo‘li ochiq,

Baxti doim ziyoda bo‘lsin [Folklor-etnografik ekspeditsiyalaridagi dala yozuvlari, 2024].

Mazkur aytimda “ostonangiz nurga to‘lsin” – xonadonning barakali va farovon bo‘lishi timsoli sifatida aytilganligini ko‘rishimiz mumkin. Nur – ezgulik, poklik, ilohiy marhamat belgisi “... bo‘lsin” shaklidagi takrorlar orqali duoviy ritm orqali intonatsion barqarorlik orqali voqelikni “barpo etish” demakdir.

Ikkinchi safar yigit tomonining sovchilari yana kelgan. Bu safar qiz tomon agar rozi bo‘lsa, “yigitni surishtiraylik maslahat qilamiz, ha endi, kalishiz yirtilguncha kelasiz”, – deb javob qaytarganlar. Sovchilar qiz tomonga uchinchi marta borganlaridan keyin rozilik berilgan. Qiz tomon birinchi unashtirish ma’nosini bildirish maqsadida, agar erkak kishi borsa shoyi bel bog‘ berilgan, ayol kishi boradigan bo‘lsa oq ro‘mol boshiga tashlab qo‘yilgan. Shu bilan biron hafta o‘tgandan keyin yigit tomon qiznikiga o‘ntadan o‘nikkitagacha qatlama, yog‘li patir, meva chevalar olib borib “non sindirish” marosimini o‘tkazganlar. Keksalardan birontasi juft nonni sindirib ushatadi hamda marosim kattalariga, qo‘ni-qo‘shnilarga bir bo‘lakdan bo‘lib beriladi [Folklor-etnografik ekspeditsiyalaridagi dala yozuvlari, 2024].

*Non sindirdik niyat bilan,
Rizqimiz keng bo‘lsin deb.*

Ikki yoshni bog‘lab qo‘ydik,

Umri teng bo‘lsin deb [Folklor-etnografik ekspeditsiyalaridagi dala yozuvlari, 2024].

Non – hayot, baraka, muqaddaslik timsoli sifatida butun hayot farovonligi ifodalanadi. “... bo‘lsin deb” takrori – marosimiy formulalikni kuchaytiradi, qo‘shiq aytilishi bilan marosimning ma‘nosi “amalga oshiriladi” va ikki oilani birlashtirishni legitimlashtiradi. Bu orqali yigit-qizning boshi boylangani elga ma‘lum qilinadi.

Bugungi kunga kelib Toshkent viloyatining biz o‘rgangan hududlarida unashtirishni bildirish uchun yigit tomon qiz tomonga kulcha non, ozgina magiz, shirinliq o‘yinchoqlar solib yaqinlariga tarqatish uchun maxsus tayyorlangan 40 dan 50 tagacha xaltacha yoki karobkalar olib bormoqdalar.

Folklorshunos olimi L.Xudoyqulovning yozishicha, Surxon vohasining o‘troq aholisi orasida qiz tanlash, ro‘mol tashlash jarayonlarida ayollar faol ishtirok etishsa, bevosita sovchilikning o‘zida erkaklar qatnashishgan. An‘anaga ko‘ra, tanlangan qiz xonadoniga ayollarning “og‘iz islash” uchun borishi *makiyon sovchi* deyilgan. Ayollar masalani hal qilib bo‘lishgach, ya‘ni qiz tomonning roziligi ma‘lum bo‘lgach, uch nafar erkak kishi – yoshi ulug‘, obro‘-e‘tiborli, o‘zidan tinib-tinchib ketgan kishilar sovchilikka yuborilgan [Xudoyqulova, 2011:92].

Etnograf K.Shoniyozov qorluqlarning nikoh to‘yi marosimi udumlari haqida to‘xtalib, quyidagilarni yozadi: “Kelin bo‘ladigan qiz tanlangandan keyin yigit tomondan ikki ayol – kuyov bo‘lgichning ammasi, xolasi yoki turmushga chiqqan opasi sovchilikka borishadi. Ular o‘tovga kirishdan avval “*Qulchilikka keldik!*” – deydilar. Qizning onasi esa “*Xush kelibsizlar!*” – deb kutib oladi. Sovchilar oldiga dasturxon yoziladi va choy ichishib o‘tirib, gap orasida sovchilardan biri maqsadni ayon qiladi”.

Etnograf A.Ashirov, o‘zbek xalqi nikoh to‘ylari bilan bog‘liq, urf-odatlar va irim-sirimlar faqatgina xursandchilik va shodiyonalik bo‘libgina qolmasdan, balki muayyan maqsadga qaratilgan afsungarliklardan ham tashkil topganligini qayd etadi [Ashirov, 2007:89].

A.Ashirov tadqiqotlarida Farg‘ona vodiysi qipchoqlarida sovchilik qiluvchi shaxs oq va qizil ot mingan holda qiz yashaydigan xonadonga borgan. Sovchilar bu ezgu maqsadga hech qachon qora otdan foydalanmaganlar. Chunki qora otda borish ish bitmasligiga sabab bo‘ladi deb hisoblangan. Sovchilar ishni bitirib kelganlarida bo‘lg‘usi kuyovga “ish bitdi, endi kelinga cupg‘a olib kel” – deyishgan. Ayollar qulog‘iga taqadigan sirg‘alar dastlab afsungarlik ahamiyatiga ega bo‘lganligi haqida qaydlar uchraydi. Turkiy xalqlar hayotini jiddiy o‘rgangan V.V.Radlov “Qadimiy turkiylarda balog‘atga yetgan qizlarga sirg‘a taqishadi va ular sirg‘ali, ya‘ni qayliq hisoblanishadi” – deb yozib qoldirgan [Ashirov, 2007:89].

Oq ot minib sovchi keldi,

Ostonaga nur sochdi.

Qiz eshigin ochgan ekan,

Baxt qushi ham birga qo‘ndi [Folklor-etnografik ekspeditsiyalaridagi dala yozuvlari. 2024. Angren shahri]

UShbu aytimda oq ot – poklik, ezgulik, ijobiy natija belgisi hisoblanadi. Qizil rang esa hayotiylik, nikoh, nasl davomiyligi timsolidir. Qora rangning yo‘qligi – salbiylikdan qochish demakdir.

Qiz tomon sovchilarga o‘z niyatlarini turli ramziy ishoralar bilan bildirganlar. Masalan, kovushi ichiga suv solib qo‘yish, kovushini o‘nglab quyish bu kabilar norozilik belgisini ifodalagan bo‘lsa, rozilik alomatini sovchilar oldiga qo‘yilgan tansiq taomlarda ham bildirgan.

Sovchilik fотиha qilish marosimi bilan yakunlangan. Bo‘lajak kelinning uyida o‘tkaziladigan fотиha to‘yi kuni “non sindirish” marosimi o‘tkaziladi. “Non sindirish” keksa yoshli, ko‘p farzandli, bir nikohli, o‘zidan tinib tinchigan barcha farzandalarini uyli joyli qilgan nuroniy tomonidan o‘tkazilgan. U yigit va qizning taqdirini mustahkam bog‘lanishi haqida duoi-fотиha o‘qib qo‘liga

qiz tomonidan olib kelingan va yigit tomonidan dasturxonga qo'yilgan nonlardan bittadan olib juft qiladi va nonni yuza tarafiga qaratib, boshiga qo'yib teng qilib sindiradi [*Folklor-etnografik ekspeditsiyalaridagi dala yozuvlari*. 2024. Angren shahri].

Unashtirilayotgan yoshlarning nonday aziz bo'lib, o'z qadr-qimmatlarini yo'qotmasin degan niyat ushbu udumda mujasamlashgan. Nonni juft sindirishda esa kelin-kuyovning, qo'sha-qarishi haqidagi magik orzu-istak mujasamlashgan. Fotiha to'yi yakunida o'zaro ikki tomonning o'zaro kelshuviga ko'ra to'y va nikoh kuni belgilangan [*Sayfullayev*, 2017:169].

Bundan tashqari, Toshkent viloyatining Angren shahrida kelinga atalgan kiyimliklar solingan maxsus bo'xcha ham yuborilib, fotiha to'yida "bo'xcha ochar" udumi bajarilgan. Bu udumni bir nikohli, bola-chaqasi ko'p bo'lgan va o'zidan tinib-tinchigan piru badavlat ayollardan biri bajargan. Marosimni o'tkazish paytida ikki nikohli ayollarni kiritilishiga yoki biror buyumga qo'l tekkizishiga yo'l qo'yilmagan. Sababi ikki nikohlining taqdiri yosh kelinga o'tib qoladi, deb irim qilingan [*Folklor-etnografik ekspeditsiyalaridagi dala yozuvlari*. 2024. Angren shahri].

Bo'xchada matolardan tashqari, kelin-kuyov bola-chaqali bo'lsin, hayoti shirin va mazmunli o'tsin, degan niyatda qand, shirinliklar, har xil taqinchoqlar va bug'doy solingan. Fotiha to'yidan keyin quda-andachilik davom etib, qurbon va ro'za hayitlarida hadya yuborilgan. Fotiha qilingach, to to'ygacha qadar kuyov tomon kelinnikiga sharoitiga qarab, shuningdek, bayram kunlari maxsus sovg'alar jo'natib turishgan.

Fotiha to'yidan keyin qizning uyida "paxta solish", "ko'rpa qavish" marosimi hashar sifatida amalga oshirilgan. Ko'rpa qavishda marosimida asosan yoshi ulug', ko'p farzandli va kayvoni ayollardan tashkil topgan, bir nikohli, bola-chaqasi ko'p bo'lgan va o'zidan tinib-tinchigan piru badavlat ayollar qatnashgan. Bu marosimni o'tkazish paytida ham ikki nikohli ayollarni kiritilishiga yoki biror buyumga qo'l tekkizishiga yo'l qo'yilmagan [*Folklor-etnografik ekspeditsiyalaridagi dala yozuvlari*. 2024. Angren shahri].

Toshkent viloyatining Angren, Ohangaron tumanlarida ko'rpa qavish jarayonida yosh kelin kuyov bola-chaqali va rizq-nasibali bo'lsin, deb ko'rpalarning to'rt burchagiga guruch solib qavilishiga katta ahamiyat berilgan [*Folklor-etnografik ekspeditsiyalaridagi dala yozuvlari*, 2024. Ohangaron tumani].

"Ko'rpa soldi" marosimida biz nafaqat keksalarning afsungarlik xususiyatlari, balki narsalarning ham afsungarlik xossalariga bo'lgan ishonchni uchratamiz. Marosim oldidan onaxonlarimiz kelin-kuyovning dastlabki ko'rpalari orasiga turli-tuman qand, shirinlik qog'ozlarini qo'shib tikkanlar. Bunda bo'lg'usi oilaning hayoti shirin, totli, dasturxon qut-barakali, to'kin-sochin bo'lsin degan niyat mujassamlashgan [*Ashirov*, 2007:91].

Marosimda paxta solib bo'lingach, osh qilib kichkina ziyofat uyushtirilgan. Odatda, katta to'ydan oldin maslahat oshi bo'lgan. Bunda hamma qarindoshlar yig'ilgan, to'ydagi vazifalar bo'lib berilgan, kam-ko'stlar o'rtaga tashlangan va qarindoshlar yordam berish uchun tayyor ekanliklarini aytib, kelishib olishgan. Surxon vohasida to'ydan bir kun oldin qat patir, qallama, sodda patir, ko'pkan non va kulchalar pishirilgan va "xatmi qur'on" qilingan. Bu marosimda yaqin qarindoshlaridan birortasi qazo qilgan bo'lsa, ularni taklif qilib "non yedi" qilganlar va o'tganlar xotirasiga Qur'on oyatlari o'qilgan [*Xudoyqulova*, 2011:105].

Toshkent viloyati Angren shahar Qatag'on mahallasida istiqomat qiluvchi Salima Ismoilovanning ma'lumot berishicha, onalar o'z qizini uzutayotganda o'zining kelinligida irim qilib berilgan "chig'atiko'rpa" sini beragan. Mana shu chig'atiko'rpani chimildiqqa joy solinganda birga qo'shib solingan [*Axmedova*, 2021:74]. Bu qarashlardan ko'rinib turibdiki, yosh kelin kuyovning umri o'z avlodlariga munosib tarzda o'tishiga ishonilgan. Qiz momolari va onasi kabi o'zidan tinib tinchib, serfarzandlik g'oyasi ilgari surilganligini ko'rishimiz mumkin. Bu odat xalq orasida kelin salom qo'shiqlarida aytib o'tilganini ko'rishimiz mumkin:

*Baxmal ko'rpa taxladi,
Bolasiga saqladi
Qizim katta bo'lganda,
Sepiga deb yig'ladi* [Folklor-etnografik ekspeditsiyalaridagi dala yozuvlari. 2024].

Ona tomonidan saqlangan ko'rpani qiziga yangi ko'rpalar ostidan yig'ib "bu senga chig'atti ko'rpacha xohlasang ishlatasan, xohlamasang bizdan senga esdalik" deb berilgan. "Chig'atti ko'rpa" kelin tomonidan ishlatilish ishlatilmasligidan qat'iy nazar, uni to'lg'oq tutganda irim qilib shu ko'rpani yozib kelinni uch marta u boshidan bu boshiga ag'darib olingan. Go'yo shunday qilinsa ota-buvalarining ruhi uni qo'llaydi, kelin eson-omon qutilib oladi, deb tushunilgan.

Toshkent viloyati aholisi hayotida mavjud bo'lgan marosimlar tizimi xalqning ko'p asrlik ijtimoiy tajribasi, ma'naviy qadriyatlari va turmush falsafasining uzviy ifodasidir. Har bir marosim tarkibida mujassam bo'lgan urf-odatlar, irim-sirimlar va rasm-rusumlar nafaqat an'anaviy hayot tarzini tartibga soluvchi me'yorlar, balki jamiyatning ichki uyg'unligini ta'minlovchi muhim ijtimoiy-madaniy mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Mazkur marosimlar tizimi orqali avlodlar o'rtasida uzviylik saqlanadi, milliy o'zlik va qadriyatlar mustahkamlanadi hamda jamiyatda ma'naviy birlik va hamjihatlik qaror topadi. Shu bois, Toshkent vohasiga xos marosim va odatlar nafaqat tarixiy meros sifatida, balki bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan, xalqning madaniy xotirasini ifodalovchi muhim fenomen sifatida baholanadi.

Toshkent vohasi aholisining ijtimoiy va oilaviy sharoitidagi mavjud marosimlarning har birida bir qancha urf-odatlar, irim-sirimlar va rasm-ruslar mujassamlashgan. Marosim va odatlarning ko'pchiligi, xalqimizning asrlar davomida amal qilib kelgan milliy qadriyalaridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Alaviya M. *O'zbek xalq marosim qo'shiqlari*. – Toshkent: Fan, 1974.
2. Абдуллаев Р. *Обряды и обрядовый фольклор // История и традиционная культура Байсуна*. – Ташкент, 2005. – С.288-194.
3. Axmedova O. *O'zbek marosim-udumlarining etnohududiy xususiyatlari. O'quv qo'llanma*. Toshkent, 2021. – B. 74.
4. Ashirov A. *O'zbek xalqining qadimiy e'tiqod va marosimlari*. – Toshkent, 2007.
5. Davlatov S. *Qashqadaryo vohasi o'zbek to'y marosimlari folklori: Filol. fanlari nomz. diss. avtoref*. – Toshkent, 1996; *Yana o'sha. An'ana va marosim*. – Toshkent, Fan, 2009.
6. *Folklor-etnografik ekspeditsiyalaridagi dala yozuvlari*. 2024. Angren shahri.
7. *Folklor-etnografik ekspeditsiyalaridagi dala yozuvlari*. 2024. Ohangaron shahri.
8. Ismonova O. *O'zbek to'y marosim folklorida "kelin salom" janri (genezisi, o'ziga xos xususiyatlari va poetikasi): Filol. fanlari nomz. diss.* – Toshkent, 1999.
9. Jo'rayev M. *"Kelin tushdi" marosimi*. – Toshkent: Respublika xalq ijodiyoti markazi, 2002.
10. Jo'rayev M., Xudoyqulova L. *Marosimnoma. O'zbek xalqining urf-odat va marosimlari haqida qisqacha ma'lumotnoma*. – Toshkent: O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2008. – B.97.
11. Koshg'ariy M. *Devonu lug'otit turk*. 3-tom. – Toshkent: Fan, 1963. – B.169.
12. Лобачева Н.П. *Хивинская свадьба // Этнография Таджикистана*. – Душанбе, 1988. – с.14-117.
13. Quronboyeva N.R. *Xorazm to'y qo'shiqlari: Filol. fanlari nomz. diss. avtoref*. – Toshkent, 1998; *Yana o'sha. Xorazm to'y qo'shiqlari*. – Urganch, 2000.

-
14. Sarimsoqov B. *Marosim folklori // O'zbek folklori ocherklari. 1-tom.* – Toshkent: Fan, 1988. – B.190-193; Yana o'sha. *Marosim folklori // Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi.* – Toshkent: O'qituvchi, 1990. – B.131-134.
15. Sayfullayev, S.Yo'ldosheva va bosh. *Nomoddiy madaniy meros va folklor ijro san'ati an'analari. O'quv qo'llanma.* T.: Navro'z, 2017. B.-168.
16. Safarov O. “Kelin o'tirsin” va “kuyov o'tirsin” marosimi qo'shiqlari (Buxoro nikoh to'ylari misolida) // *O'zbek tili va adabiyoti.* – Toshkent, 1989. – 5-son. – B.35-36; Yana o'sha. “Kuyov eltish” va “kelin eltish” udumlari va jarlar // *O'zbek tili va adabiyoti.* – Toshkent, 1991. – 6-son. – B.35-36.
17. Снесарев Г.П. *Реликты домусульманских верований и обрядов у узбеков Хорезма.* – М.: Наука, 1969.
18. Турсунов Н. *Этнические особенности населения Южносурханского оазиса (конец XIX-начало XX в.): Автореф. канд. истор. наук.* – Ташкент, 2007. – с.22-24.
19. Tosheva G.S. *XX asrda Qashqadaryo vohasi o'zbeklarining nikoh to'yi marosimlari: Tarix fanlari nomz. diss.* – Toshkent, 2002.
20. Xudoyqulova L. *Surxondaryo to'y marosim qo'shiqlari: Filologiya fanlari nomz. diss.* – Toshkent, 2011. B.84-133.
21. *O'zbek tilining izohli lug'ati. Ikki tomlik. T.1.* – M.: Rus tili, 1981. – B.502.
22. Шанийазов К. *Узбеки-карлуки.* – Ташкент: Фан, 1964.

